

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 19. do 23. januara 2006. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijsko područje – Stari križevi u Drežnici kod Mostara proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čine četiri nadgrobnna spomenika – križa.

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao k.č. 1264 i dio k.č. 9798, upisane u z.k. uložak broj 10, k.o. Drežnica, Grad Mostar, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite, utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02 i 6/04).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuje se sljedeće:

Prva zona zaštite obuhvata prostor definiran u tački I stav 3. ove odluke. U toj zoni provode se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, radovi na tekućem održavanju i radovi koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);

- prostor spomenika bit će otvoren i dostupan javnosti, a može se koristiti u edukativne i kulturne svrhe;

- obavljanje radova na infrastrukturi dopušteno je samo uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručno mišljenje nadležne službe zaštite;

- nije dopušteno odlaganje otpada;

- izvršiti raščišćavanje spomenika od samoniklog rastinja;
- izvršiti čišćenje spomenika od grafita;
- osigurati izradu i provedbu programa prezentacije nacionalnog spomenika.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedavajući Komisije
Dubravko Lovrenović

Broj: 05.1-2-295/05-4
20. januara 2006. godine
Sarajevo

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na osnovi Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, člana 2, stava 1, “nacionalni spomenik” je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Amela Svraka iz Mostara podnijela je u decembru 2002. godine prijedlog/peticiju za proglašenje Starih križeva u Drežnici nacionalnim spomenikom BiH.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V, stav 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II - PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (kopiju katastarskog plana i zemljišnoknjižni izvadak),
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Dolina rijeke Drežanjke, koja središnjim dijelom teče kroz duboki kanjon, relativno je gusto naseljena u nizu manjih seoskih skupina, koje generalno možemo posmatrati kao Donju i Gornju Drežnicu. Dolina je duga oko 20 km i ima samo dva prirodna izlaza, oba na njenim krajnjim tačkama. To su ušće Drežanjke u Neretvu na istoku i Klanci uz visoravan oko Blidinjskog jezera iznad njenog izvorišta na zapadu. Sa sjevera područje uokviruje planinski masiv Čvrsnice, a na jugu Čabulje.

Sela Gornje Drežnice su: Striževo, Zagreblje, Bunčići, Poglavica, Lisičine i Draga, a sela Donje Drežnice su Ušće, Donje Selo, Žlib, Kosirica, Perutac, Rogebrdo i Inač.

U zaseoku Sveća, na oko 2 km udaljenosti od sela Striževa, nalaze se stari nadgrobni spomenici u obliku križeva. Spomenici su danas u sekundarnom položaju, nekoliko metara odmaknuti od ranije pozicije.

Historijski podaci

Područje oko rijeke Drežanjske pripadalo je ranosrednjovjekovnoj župi Večenika – Večerić, koja je graničila sa župama Rama i Duvno. Iz ranog srednjeg vijeka potiče ostava bizantskog novca sa oko 300 zlatnika, kovanih za vrijeme cara Romanusa III Argira.¹ U kasnom feudalizmu u okviru župe su funkcionirale niže teritorijalno-političke jedinice. Raspadom župske cjeline Večenike, najranije nastaje Broćno, a zatim Blato. Ostatak teritorija se i dalje nazivao Večerić (Večenike), s tim što su se iz njega do početka 15. stoljeća izdvajale i druge upravne jedinice: Planina, Polje i Drežnica. Iako malehna po broju stanovnika i površini koju zauzima, Drežnica je imala određenu upravno-političku autarhiju, upravo zbog svoje geografske izoliranosti. (P. Anđelić, 1976, 274)

Od 1325. godine, područje je u sklopu Bosne kojom je upravljala loza Kotromanića. Od 1357. godine, zajedno sa zapadnim Humom pripalo je ugarskom kralju Ljudevitu (Ludoviku I), kao miraz njegove žene Jelisavete, kćerke Stjepana Kotromanića. Nakon smrti kralja Ljudevita, ovo područje je dospjelo u okvir srednjovjekovne bosanske države, u kojemu se zadržalo bar do 1463. godine.

Za vrijeme vladavine Tvrtka I Kotromanića u Drežnici je živio bosanski plemić Mastan Bujanjić. Spominje se kao svjedok u kraljevskim poveljama iz 1354. i 1355. godine. U 14. stoljeću na Blidinju je imao svoje imanje - Masnu Luku, gdje se zajedno sa svojim sinovima bavio stočarstvom. O njemu govori natpis iz 14. stoljeća na bosanskoj ćirilici, uklesan u živoj stijeni, na lokalitetu Toplo, u Donjoj Drežnici.

U pisanim izvorima Drežnica se prvi put spominje 1408. godine u darovnici kralja Ostoje, koji između ostalog daje i "provinciu" Drežnica u posjed braće Radivojevića.²

Križevi u Drežnici se mogu okvirno datirati u kraj 14. i početak 15. stoljeća. (Bešlagić, 1956)

2. Opis dobra

Nekropolu čine četiri križa³, poredana u smjeru sjever-jug.

Spomenik br. 1 je visok 138 cm. Širina pri dnu iznosi 49 cm, a debljina 34 cm.

Klesan je od krečnjaka i danas koso prelomljen u visini vodoravnih krakova. Svi uglovi su mu zaobljeni. Stećak je bogato ukrašen. Gornji dio vertikalnog kraka križa je bio zaobljen, gotovo polukružan i nešto sužen pri vrhu. U dijelu križnog polja prema zapadnom vodoravnom kraku, uklesana je predstava zmije, u dužini od 24 cm. Gornja trouglasta površina bila je podijeljena po sredini uspravnim linijom na dva

¹ Izgubljeno. Iz 11. stoljeća. (AL BiH, tom 3, 1988, 205)

² Pod terminom "provincia" podrazumijeva se upravni kotar, seoska općina, knežija, a samo supsidijarno župa. (P. Anđelić, 1976, 266)

³ Prema informaciji Ivana Šarića iz Gornje Drežnice, grobovi ispod križeva su otkopavani. Oko 1937. godine, don Nikola Jurić, dugogodišnji katolički svećenik iz Donje Drežnice, sa desetak ljudi iz okolnih sela izvršio je pretraživanje ovih grobova, misleći da je u nekom od njih sahranjen biskup i zakopan biskupski prsten. Prema navodima Šarića, koji je prisustvovao ovom pretraživanju, u prva tri groba pronađeni su kosturi u drvenim sanducima, a četvrti je imao i kameni poklopac. Glave su bile kod samih križeva, a noge naprijed. U posljednjem grobu je pronađen okrugli metalni predmet, vraćen u raku, a ostali grobovi su bili bez priloga. (Š. Bešlagić, 1956, 183-184)

polja u kojima su u istoj visini urezana dva križa - "svastike", promjera 9 cm. (Š. Bešlagić, 1956, 178) Iz Bešlagićevog opisa i fotografija iz 1956. godine, može se zaključiti da je današnje stanje spomenika u odnosu na stanje iz 1956. godine znatno promijenjeno.

Na prednjoj strani križno polje je podijeljeno na četiri dijela kosim unakrsnim linijama. Linije se produžavaju uspravno i vodoravno na sve četiri strane, ali se usljed oštećenja ne vidi njihov tok. Uspravne linije idu do podnožja križa, stvarajući polje u kojemu je plastično prikazana jedna figura čovjeka - muškarca. U desnoj ruci muškarac drži uzdignut i blago zakošen mač. Lijevu ruku je podbočio. Stopala su mu okrenuta prema vani. Visina figure iznosi 42 cm. Iznad figure, u maloj trouglastoj površini, plastično je prikazana figura konja, duga 21 cm. Ispod figure je urezan kosi križ ("Andrijin križ"). Desno i lijevo je bordura od dvostrukih povijenih linija.

Na sačuvanom dijelu istočne bočne strane vidi se uspravna bordura od jednostavne, duboko urezane linije, koja se protezala cijelom dužinom prema glavi križa. U sredini površine, ispod vodoravnih krakova, urezane su konture "kijače"⁴, duge 50 cm. Na drugoj bočnoj strani je slična bordura od urezanih paralelnih linija, a između njih je urezana cik-cak linija.

Na zadnjoj, sjevernoj strani križa zbog težeg oštećenja spomenika samo se djelimično nazire bordura u vidu jednostavne linije koja se uspravno protezala uz ivice križa.

Spomenik br. 2 se od preostala tri razlikuje po vodoravnim krakovima koji na gornjoj strani imaju po jednu stepenastu profilaciju. Visina spomenika iznad zemlje iznosi 130 cm, širina pri dnu je 37 cm, a debljina 34 cm. Visina vodoravnog kraka iznosi 37 cm, od toga je stepenica 10 cm. Svi bridovi su zaobljeni. Pri vrhu gornji vertikalni krak je polukružan, a sa zadnje strane nešto stesan.

Na prednjoj strani je, kao kod prethodnog spomenika, u križnom polju kvadratna površina podijeljena urezanim dijagonalama kvadrata. Desno i lijevo uglovi dijagonala su pojačani urezanim linijama.

Uz ivice cijele prednje površine spomenika teče bordura od urezane linije. Ispod križnog polja je figura muškarca sa raširenim rukama. Iznad glave, do krajeva ruku urezana je polukružna linija. Visina figure iznosi 37 cm, a širina, računajući raširene ruke, iznosi 18 cm. Pri vrhu gornjeg kraka, paralelno sa ivicom, urezana je još jedna polukružna linija.

Na bočnim stranama je bordura od urezanih linija, koje se na vrhu glave križa spajaju. Zadnja strana spomenika je oštećena, te se ne može utvrditi da li je bila ukrašena. (Š. Bešlagić, 1956, 178)

Spomenik br. 3 je visok 140 cm, širok 44 cm pri dnu i 75 cm u dijelu vodoravnih krakova i debeo 33 cm. Gornji dio vertikalnog kraka križa je sa prednje strane polukružan, a sa zadnje stesan. Ukrašen je sa svih strana.

Na prednjoj (južnoj) strani, paralelno sa ivicama, teče bordura od urezane linije. Križno polje je ukrašeno dijagonalama kvadrata («Andrijinim križom») i plastično izvedenim križom (45 x 30 cm), čiji se krakovi na krajevima proširuju i završavaju polukružno. Desno od križa je plastično prikazan polumjesec (promjera 22 cm), a lijevo su urezane dvije "svastike" (12 x 12 cm). U sredini gornjeg kraka plastično je izvedena jabuka, a iznad nje je urezana polukružna linija. Između križnog polja i donjeg kraka urezana je vodoravna linija na koju se iznad vezuju dvije manje kose crte, a ispod tri slova «V» sa manjom linijom u sredini. Motiv podsjeća na borduru od cik-cak linije. Ispod ovog motiva je plitko plastično prikazana scena od

⁴ Kijača, ž. r. (etnol.) - batina koja ima na jednom kraju zadebljanje; ćula; kijač, m. r. - štap sa velikim dodanim proširenjem za tjeranje ribe na rijeci (Anić, Rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb, 2000)

četiri muške figure koje se međusobno drže za ramena. Kod krajnjih figura nisu prikazane slobodne ruke. Stopala su okrenuta prema vani. Scena je od donjeg dijela križa odvojena vodoravnom urezanim linijom. Na sjevernoj čeonj strani plastično je prikazan križ (65 x 55 cm), sa polukružno proširenim krakovima na krajevima. Krakovi su između spojeni kosim urezanim linijama.

Na istočnoj bočnoj strani je bordura od urezanih linija, koje se na vrhu glave križa spajaju. Gornja ivica vodoravnog kraka je istaknuta sa dvije vodoravne linije. Na vodoravnom kraku, kao i na glavi križa, plastično je izvedena po jedna jabuka. Ispod vodoravnog kraka je prikazan uspravan, blago nakošen mač sa krsnicom, drškom i polukružnom glavom. Mač je dug 47 cm, a krsnica široka 14 cm.

Na zapadnoj strani spomenik ima borduru od urezanih linija i dvije plastično izvedene jabuke, na istim mjestima kao na istočnoj strani.

Spomenik br. 4 je visok 138 cm, širok 33 cm pri dnu i 85 cm u dijelu vodoravnih krakova i deo 30 cm. Ukrašen je na čeonim stranama. Na južnoj čeonj strani, paralelno sa rubovima, teče bordura od jedne urezane linije. Pri vrhu, prema sredini glave križa, linija prelazi u kose crte koje se na sredini spajaju, kao krakovi jednakostraničnog trougla. U površini križnog polja prikazan je plastičan polumjesec, raspona 28 cm, i tri plastične jabuke, promjera 9 cm, nepravilno poredane jedna ispod druge. Desno i lijevo, u površinama vodoravnih krakova, jednostavno je prikazana po jedna muška figura, visine 18 cm. Konture figura su plitko urezane. Na polukružnom završetku križa, pri samom vrhu, plastično je prikazan još jedan polumjesec, otvorom okrenut prema dolje i oštećen. U donjem kraku plastično je prikazan križ, visok 30 cm i širok 24 cm, čiji se krakovi jabučasto završavaju.

Na zadnjjoj strani spomenika plastično je prikazan sličan križ, visok 56 cm, a širok 60 cm.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Nema podataka o prethodnoj zakonskoj zaštiti.

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika nije evidentiran, nego se odluka donosi na osnovi gore navedene peticije.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Do danas nisu vršeni nikakvi konzervatorsko-restauratorski radovi na spomenicima u Drežnici.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na licu mjesta, novembra 2005. godine, ustanovljeno je sljedeće: spomenici su zarasli u vegetaciju i u vrlo su lošem stanju. Naročito je oštećen spomenik br. 1 koji danas nema vodoravne krakove. Na spomenicima su ispisani grafiti koji pokrivaju dekoraciju.

6. Specifični rizici kojima je spomenik izložen

Križevi su ugroženi izgradnjom saobraćajnica i podzida u neposrednoj blizini. Pomjeranjem sa izvorne pozicije onemogućeno je nesmetano sagledavanje spomenika sa svih strana. Desetak metara zapadno od križeva je sagrađena garaža.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", br.33/02 i 15/03), Komisija donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A)Vremensko određenje

B)Historijska vrijednost

C)Umjetnička i estetska vrijednost

iv. Kompozicija

v. Vrijednost detalja

G)Izvornost

i. Oblik i dizajn

ii. Materijal i sadržaj

H) Jedinstvenost i reprezentativnost

i. Jedinstven ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila

Sastavni dio ove odluke su:

-kopija katastarskog plana,

- zemljišnoknjižni izvadak,

- fotodokumentacija sa terena iz novembra 2005. godine, fotografije od 1 do 10.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1956. Bešlagić, Šefik, *Stari krstovi u Drežnici*, Naše starine III, Sarajevo, 1956, 179 -188
1965. Wenzel, Marian, *Ukrasni motivi na stećcima*, Sarajevo, 1965.
1971. Bešlagić, Šefik, *Stećci, kataloško-topografski pregled*, Sarajevo, 1971, 142-143
1976. Anđelić, Pavao, Srednjovjekovna župa Večenike-Večerić, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, arheologija, Sarajevo, 1976, 259 -279
1982. Bešlagić, Šefik, *Stećci-kultura i umjetnost*, Sarajevo, 1982.
1982. Stojaković, Velibor, *Etno-socijalni okviri života stanovništva Drežnice*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, etnologija, Sarajevo, 1982, 189-218
1983. Niškanović, Miroslav, *Porijeklo stanovništva Drežnice*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, etnologija, Sarajevo, 1983, 1 – 61
1988. Grupa autora, *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, tom 3, Zemaljski Muzej u Sarajevu, Sarajevo, 1988.
2004. Niškanović, Miroslav, *Naselja Drežnice i njihovo stanovništvo – Srednji vijek sa najstarijom istorijom i turski period*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, etnologija, Sarajevo, 2004, 127-184
2005. *Zbornik radova*, Prvi međunarodni znanstveni simpozij Blidinje 2005 (16. septembar - 17. septembar 2005. godine)

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:
Jasna Burnazović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za arheologiju
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika